

Hulluuden turhan synkkä historia

■ NIKO SEPPÄLÄ

Petteri Pietikäinen: *Hulluuden historia*. Gaudeamus 2013.

Oulun Yliopiston kulttuurihistorian aate- ja oppihistorian professori Petteri Pietikäisen *Hulluuden historia* on Suomen Psykiatriyhdistyksen *Toivo ja Häpeä* -satavuotis-historiikin (ks. Tieteessä tapahtuu

3/2014, 64–65) ohella toinen viime aikoina merkittävä mielenterveyden häiriöiden historiaa käsittelevä suomenkielinen teos. Kun *Toivo ja Häpeä* painottui enemmän suomalaisen psykiatrian historiaan, on Pietikäinen ottanut teoksessaan ajallisesti pidemmän ja kansainvälisemmän näkökulman.

Kirja jakautuu johdantolukuun sekä neljään osaan. Johdantoluvussa problematisoidaan – osin aiheestakin – poikkeavan käyttäytymisen määrittelyä sekä psykiatrian ja psykiatrisen diagnostiikan ongelmallista asemaa tieteen ja lääketieteen kentässä etenkin aiemmin. Neurotieteissä on saavutettu kuitenkin viime aikoina edistystä ja kirja antaa problematiikasta ehkä todellista pessimistisemmän kuvan – pieni katsaus aivan nykypäivään olisi ehkä ollut psykiatriaa tuntemattomalle tervetullut.

Ensimmäinen osa ”Poikkeava käytös antiikista valistuksen aikaan” luo katsauksen poikkeavasta käyttäytymisestä ja siihen suhtautumisesta alkaen varhaisista arkeologisista löydöistä ja antiikin maailmankuvasta. Osassa käsitellään myös keskiajan näkemyksiä hulluudesta: islamilaisen kulttuurin valistunutta ja humanista suhtautumista mielisairauteen sekä kristillisen kulttuuriin suhtautumista, jossa osa mielisairaista nähtiin paholaisen tai pahojen henkien riivaamina ja jotkut niin sanottuina jumalaisina hulluina. Kirjoittaja kuvaa myös monia keskiajan suggestiivisia ilmiötä, kuten tanssimaniaa ja noitavainoja, sekä valistuksen ajan vähittäistä kehitystä hulluuden määrittelyn siirtyessä lopullisesti papeilta lääkäreille.

Hulluuden historian toinen osa ”Suuri murros: hulluuden medika-

lisoituminen 1800-luvulla” käsittelee ajanjaksoa 1700- ja 1800-luvun vaihteesta 1900-luvulle. 1800-luvun alkupuolelle oli ominaista kehitysoptimismi. Psykiatrian alkessa muotoutua omaksi erikoisalakseen myös mielisairaalalaitos ja diagnostiikka kehittyvät. Vuosisata on voimakasta lääketieteen kehityksen aikaa – tartuntatautien syyt alkavat selvitä ja kirurgiset leikkaustekniikat kehittyvät. Kuitenkin ratkaisevat tieteelliset läpimurrot mielisairauksien syiden selvittämiseksi ja voittamiseksi jäävät edelleen saavuttamatta. Pessimismi alkaa vallata alaa vuosisadan loppuun mennessä, kun samaan aikaan yhteiskunnalliset aseenteet poikkeavuutta kohtaan kovenevat. Vammaiset ja vaivaiset nähdään enenevässä määrin kansakunnan hyvinvointia uhkaavana painolastina. Tässä osassa luodaan myös laaja ja yksityiskohtainen katsaus tuolloiseen psykiatriseen diagnostiikkaan ja sen historiaan sekä käydään läpi laajalti myös länsimaisen mielisairaalalaitoksen historiaa keskiajalta viime vuosisadalle.

Kirjan kolmas osa ”Hulluuden hoito ja hallinta 1900-luvulla: Puheterapiaa, psykokirurgiaa ja pieniä pillereitä”. Osassa luodaan katsaus psykiatristen hoitomuotojen historiaan ja kehitykseen. Viime vuosisadalla monet edellisellä vuosisadalla syntyneet käsitteet, kuten skitsofrenia ja kaksisuuntainen mielialahäiriö, täsmentyvät ja uusia diagnooseja, kuten psykopatia, syntyy. Osassa käsitellään monia dramaattisia ja kiinnostavia tapauksia ja ilmiötä, kuten lobotomia, sokkihoitojen historiaa, talidomidikatastrofia, LSD:n keksimistä ja kokeiluja sekä rauhoittavien lääkkeiden laajamittaista käyttöä

ja siihen liittyviä ilmiötä 1960- ja 1970-luvulla. Muutama Suomeen liittyvä historiallisesti merkittävä tapahtuma kirjasta kuitenkin jää puuttumaan – juuri käyttöön otettuun psykoosilääke klotsapiiniin liittyvät kuolemantapaukset sekä lääkkeen yhtäkkinen kieltäminen kesällä 1975. Myös laaja-alainen sodanaikainen huumausaineiden käyttö ainakin Saksan ja Suomen armeijoissa sekä amfetamiinijohdannain lääkinällinen käyttö sodan jälkeen olisivat ehkä ansainneet huomiota siinä missä kotirouvien rauhoittavien lääkkeiden käyttö Yhdysvalloissa 1960- ja 1970-luvulla.

Hulluuden Historian viimeinen neljäs osa käsittelee toisaalta psykiatrian historian synkkiä puolia ja toisaalta vähittäistä myönteistä kehitystä länsimaisen edistysuskon ja vaurastumisen myötä. Alkuosa käsittelee rotuhygienian ja eugeniikan syntyä sekä nousua maailmansotien välisenä aikana sekä näiden ilmiöiden synkimpiä puolia – Suomesakin toteutettuja pakkosteriloituja sekä ääriesimerkkeinä natsi-Saksassa toteutettua vajaanmielisten, mielisairaitten sekä kehitysvammaisten surmaamista – niin sanottua eutanasiaohjelmaa. Osassa käsitellään myös sosiaalisten sekä rodullisten tekijöiden merkitystä ja eriarvoisuutta psykiatrisessa hoidossa ja diagnostiikassa sekä psykiatrian väärinkäyttöä toisinaajatteliijoita vastaan. Kirjassa esitellään myös harvoja säilyneitä psykiatristen potilaiden kokemuksia sairaaloiden tuolloisesta alistavasta kulttuurista niin Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa kuin Suomessakin.

Lopussa kuvataan myös psykiatriaan liittyviä myönteisiä suuntauksia – humanistista filosofiaa,

jonka mukaan mielisairautta ei tule erottaa ihmisestä ja hänen kokemuksestaan, sekä pyrkimyksistä nähdä ihminen myös sairauden takana. Jo 1900-luvun alkupuolella laitoskokemukset antoivat sysäyksen mentaalihygieeniselle liikkeelle, jonka tarkoituksen oli potilaiden hoidon ja kohtelun parantaminen sekä mielisairauksien ehkäisy. Valitettavasti sotien välisenä aikana mielenterveyden häiriöiden ennaltaehkäisy genetiikan ja eugeniikan keinoin nousi valta-asemaan.

1900-luvun alussa psykiatria alkoi ottaa ensiaskeleitaan myös Suomessa. Vuosisadan vaihteessa perustettiin ensimmäiset psykiatristen potilaiden asiaan ja ennaltaehkäisevään mielenterveystyöhön keskittyvät järjestöt. Vuosisadan alkupuoliskolla alkoi psykiatrinen avohoitotoiminta ja toisen maailmansodan jälkeen suomalainen psykiatria kansainvälistyi, psykiatrinen tutkimus laajeni sekä psykoanalyttiset ja psykoterapeuttiset suuntaukset rantautuivat Suomeen. 1900-luvun loppupuoliskolla alettiin myös pohtia vaihtoehtoja suurimittaiselle laitoshoidolle ja aloitettiin psykiatrisen sairaalalaitoksen asteittainen purkaminen.

Viimeisessä osassa käsitellään myös sotien vaikutusta mielenterveyteen ja psykiatristen potilaiden hoitoon sekä 1960-luvun antipsykiatrista liikettä, joka kritisoi mielisairauden käsitettä joko kieltämällä käsitteen olemassaolon tai näkemällä mielisairauden vastareaktiona yhteiskunnan mielettömyyteen. Antipsykiatristen liikkeen kritiikillä oli myös paikkansa – lääkäreiden havaintoja ohjasi valmius nähdä terve ihminen sairaana – potilaiden kohtelu oli yhä huonoa ja diagnostiikka epämääräistä.

Loppuosassa sivutaan kysymystä mielenterveyden häiriöiden määrän kasvusta. Onko kyse yhä useampien ongelmien määrittelystä mielenterveyden häiriöiksi vai häiriöiden määrän tosiasiallisesta kasvusta?

Hulluuden historia on hyvin kirjoitettu, esitystavaltaan selkeä ja varustettu huolellisesti lähdeviittein. Hyvin valitut kuvat elävöittävät lukukokemusta. Muutamassa kohdassa vieraskielisten lähteiden termit ovat ilmeisesti kääntyneet väärin – on esimerkiksi käytetty käsitettä puheterapia silloin, kun pitäisi puhua keskusteluhoidosta. Virheet ovat kuitenkin vähäisiä muutoin kiinnostavaan, muttei välttämättä aivan kevyeen lukukokemukseen nähden. Pienenä vaarana näen myös painottumisen psykiatriaan liittyviin kielteisiin ilmiöihin, jotka voivat antaa psykiatria tuntemattomalle lukijalle nykyisestä psykiatriasta liian kielteisen kuvan – myös tekijä varoittaa lukijaa arvottamasta menneitä ratkaisuja ja toimintaa nykyajan moraalien ja tiedon näkökulmasta.

Kirjoittaja on psykiatrian erikoislääkäri, joka toimii ylilääkärinä Satakunnan sairaanhoitopiirissä.